

Олександр ЗАЄЦЬ – голова правління [Інституту релігійної свободи, Київ](#)

21 квітня 2011 року відбулася зустріч Президента України В.Януковича з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій ([ВРЦіРО](#)). Це була перша зустріч Віктора Януковича як Глави держави з релігійними лідерами України. Під час цієї зустрічі сторони висловили свої погляди на актуальні питання державно-конфесійних відносин в Україні, у тому числі на питання подальшого розвитку законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Одним з ключових питань в сфері розвитку законодавства про свободу віросповідання є питання Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» і тому цьому питанню була приділена певна увага учасниками зустрічі Президент України – ВРЦіРО.

Короткий історичний екскурс

Нагадаємо, що Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» був ухвалений парламентом у квітні 1991 року напередодні отримання Україною державної незалежності. Останні суттєві зміни було внесено у цей Закон у грудні 1993 року (деякі зміни вносилися в Закон і в подальшому, але ці зміни носили не суттєвий характер).

Спроби докорінно змінити Закон про свободу совісті активізувалися після вступу України до Ради Європи (1995) та прийняття Конституції України (1996). Спочатку Урядом було ініційовано проект Концепції державно-конфесійних відносин в Україні, а потім на протязі кількох років в парламенті лобіювався проект нової редакції зазначеного Закону.

Апогей цього процесу прийшовся на 2002-2003 роки, коли у Верховній Раді України розглядався урядовий законопроект «Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”» (реєстр. № 1281). Не вдаючись у суть цього законопроекту, зазначимо, що цей законопроект було відхилено парламентом у листопаді 2003 року. З того часу, не беручи до уваги окремі законодавчі ініціативи, основні “баталії” щодо зміни цього Закону відбувалися за межами Верховної Ради України (в Уряді, в Міністерстві юстиції та у державному органі у справах релігій).

Слід відмітити, що спільна діяльність конфесій у 2002-2003 роках щодо захисту релігійної свободи в контексті вищезазначеного законопроекту стала одним з чинників утворення у грудні 2003 року Наради представників християнських церков України.

Наступні спроби змінити Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» розпочались у 2006 році у зв'язку з Указом Президента України № 39/2006 від 20 січня 2006 року «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи». Поштовхом до появи цього Указу стала Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) № 1466 (2005) «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», яка була ухвалена на підставі Доповіді Моніторингового комітету.

Відповідно до зазначеного Указу Президента України Міністерству юстиції було доручено розробити і подати на розгляд Уряду проект нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Робочою групою Міністерства юстиції (у складі якої брали участь представники конфесій, громадськості і вчені) було підготовлено проект нової редакції цього Закону, який отримав позитивний висновок експертів Венеціанської Комісії і ОБСЄ/БДІПЛ. Вказаний законопроект у листопаді 2006 року було розглянуто на засіданні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. За результатами обговорення ВРЦіРО направила звернення до Президента України В.Ющенка, в якому зазначила, що «з метою досягнення консенсусу вважаємо за доцільне продовжити консультації щодо доопрацювання концепції державно-конфесійних відносин та нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»».

У зв'язку із зазначеним Міністерством юстиції було запропоновано Уряду надати можливість ВРЦіРО спільно з новоутвореним Держкомнацрелігій продовжити консультації щодо законопроекту до прийняття рішення про ухвалення його кінцевої редакції шляхом консенсусу і тільки після цього повернутись до його розгляду Кабінетом Міністрів України.

У 2008-2010 роках робота щодо опрацювання проекту нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» проводилась Держкомнацрелігій. Але законопроект не було подано до Уряду для наступного внесення на розгляд парламенту у зв'язку з тим, що ВРЦіРО і ряд конфесій висловили свої заперечення щодо вказаного законопроекту.

Ситуація напередодні зустрічі Президента України з ВРЦіРО

9 грудня 2010 року Указом Президента України № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» було ліквідовано Держкомнацрелігій та створено Міністерство культури, на яке було покладено функції з реалізації державної політики в релігійній сфері.

12 січня 2011 року Указом Президента України № 24/2011 «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді

Європи» Міністерству культури було доручено подати в установленому порядку до Кабінету Міністрів України для наступного внесення на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (нова редакція).

17 лютого 2011 року відбулась зустріч Міністра культури України М.Кулиняка з членами Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, за результатами якої було ухвалено рішення про утворення робочої групи у складі міністерства з підготовки законопроектів у сфері свободи совісті за участю представників Секретаріату ВРЦіРО.

16 березня та 8 квітня 2011 року відбулися засідання зазначеної робочої групи Міністерства культури, за результатами яких було вироблено підхід щодо вдосконалення законодавства про свободу віросповідання, який у загальному полягає у тому, що відсутня нагальна необхідність в ухваленні нової редакції Закону про свободу совісті, проте змін потребує галузеве законодавство, яке регламентує діяльність релігійних організацій в окремих сферах суспільного життя.

7 квітня 2011 року [Президент України В.Янукович у Щорічному посланні до Верховної Ради України запропонував](#) наступні ініціативи з боку держави в сфері оновлення законодавства про свободу віросповідання:

- доопрацювати та прийняти Концепцію державно-конфесійних відносин;
- доопрацювати з урахуванням положень концепції нову редакцію Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», покликаною забезпечити міжконфесійний мир і злагоду, рівне ставлення до всіх церков, недопущення релігійного фундаменталізму будь-якого спрямування.

З вищевказаного видно, що Указ Президента України від 12 січня 2011 року та президентське послання до парламенту пропонують два різні підходи до оновлення законодавства про свободу совісті та релігійні організації. З іншого боку, представники конфесій у робочій групі Міністерства культури запропонували ще один підхід стосовно покращення законодавства.

Зустріч Президента України з Всеукраїнською Радою Церков

На зустрічі з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій 21 квітня 2011 року Президент України В.Янукович привітав активну участь представників релігійних організацій у розробці законопроекту «Про свободу совісті та релігійні організації» (нова редакція) та зазначив, що після опрацювання цього законопроекту і його погодження загальним консенсусом, він підпише цей закон.

У свою чергу [ВРЦіРО в своєму зверненні до Президента України В.Януковича](#) у сфері вдосконалення законодавства про свободу віросповідання наголосила за необхідне:

- зняти доручення Міністерству культури щодо розробки законопроекту «Про

внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (нова редакція);

- за погодженням з ВРЦіРО ухвалити Концепцію державно-конфесійних відносин в Україні;
- розробити та внести “точкові” зміни, погоджені з ВРЦіРО, до галузевого законодавства, яке регламентує діяльність релігійних організацій в окремих сферах суспільного життя.

В контексті вище зазначеного цілком очевидно, що Президент України В.Янукович та Всеукраїнська Рада Церков мають різні підходи щодо вдосконалення законодавства про свободу совісті та релігійні організації, що вочевидь має призвести до продовження діалогу між сторонами з приводу означеного питання. Разом з тим, слід відмітити налаштованість Глави держави на досягнення загального консенсусу з приводу питання про внесення змін до Закону про свободу совісті та релігійні організації.

Про обов’язки та зобов’язання України перед Радою Європи

У зв’язку з актуалізацією питання щодо зміни чинного Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» варто нагадати про міжнародні зобов’язання України в сфері свободи віросповідання.

Україна приєдналась до Ради Європи у листопаді 1995 року. При вступі до Ради Європи Україна погодилась виконати зобов’язання відповідно до Висновку ПАРЄ № 190 (1995). В сфері свободи віросповідання Україна відповідно до підпункту 11.хі. вказаного Висновку взяла на себе наступні зобов’язання:

- надавати сприяння мирному вирішенню існуючих конфліктів між православними церквами при забезпеченні незалежності церкви в її відносинах з державою;
- запровадити нову недискримінаційну систему реєстрації церков;
- закріпити правове вирішення питання про повернення церковного майна.

У вищезгаданій Резолюції ПАРЄ № 1466 (2005) «Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною» у підпункті 13.18 зазначено “встановити чіткі правила повернення церковного майна, як це вимагається підпунктом 11.хі. Висновку № 190 (1995)”. У підпункті 269 пункту F «Свобода совісті та віросповідання» розділу VI «Права людини» Доповіді, на підставі якої прийнята зазначена Резолюція, приділяється увага чинному Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та наголошується, що “досить прогресивний закон на час його прийняття зараз потребує значних змін”.

Варто відзначити, що **зобов’язання України під час вступу до Ради Європи не містять обов’язковості ухвалення саме нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»**

. Зокрема, це не впливає з вимоги щодо запровадження нової недискримінаційної системи реєстрації церков та заклик Моніторингового комітету ПАРЄ з приводу того,

що “досить прогресивний закон на час його прийняття зараз потребує значних змін”.

В контексті зазначеного доцільним є також звернути увагу на взяте Україною перед Радою Європи зобов’язання надавати “сприяння мирному вирішенню існуючих конфліктів між православними церквами при забезпеченні незалежності церкви в її відносинах з державою” . Адже конфлікти між православними церквами (УПЦ (МП), УПЦКП і УАПЦ), незважаючи на те, що немає такої кількості “гарячих точок”, як це було у 1990-х роках, залишаються і потребують проведення виваженої політики з боку органів влади України, у тому числі у питанні зміни законодавства про свободу совісті та релігійні організації, а також в наданні сприяння в налагодженні діалогу між православними церквами України.

Висновки

- Питання зміни чинного Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» в найближчій перспективі продовжуватиме нести в собі конфліктний потенціал у державно-конфесійних та, частково, міжконфесійних відносинах.
- Приклад багатьох країн пострадянського простору показує на те, що прийняття нової редакції закону про свободу совісті і віросповідання несе в собі значні ризики щодо обмеження релігійної свободи. Загрози свободі віросповідання існують по лініям (а) обмеження свободи совісті, (б) зарегульованості релігійної діяльності, (в) надання переваг якійсь одній конфесії, (г) посилення державного, у тому числі фіскального, впливу на релігійну сферу.
- Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, розглянувши різні підходи і точки зору конфесій, шляхом міжконфесійного діалогу та консультацій напрацювала на підставі консенсусу пропозиції щодо вдосконалення законодавства про свободу віросповідання.
- Держава має проводити виважену політику в релігійній сфері, у тому числі стосовно питання оновлення законодавства про свободу совісті та релігійні організації, з огляду на багатоконфесійність українського суспільства та існуючі міжправославні конфлікти.
- Важливою умовою вдосконалення законодавства про свободу совісті та віросповідання є наявність реального, постійного діалогу між представниками влади, конфесій та суспільства.

Стаття опублікована у Збірнику наукових статей з теми «Свобода релігії і міжрелігійних діалог: глобальні виміри й локальні вияви» (Науковий щорічник «Релігійна свобода» № 16: Київ, 2011) та представлена автором під час виступу на однойменній [міжнародній науковій конференції у Києві 20-21 травня 2011 року](#)